

De taal van verbondenheid met natuur

Waarden in natuurbeleid

De biodiversiteit in Europa gaat nog steeds achteruit. Blijkbaar is het huidige natuurbeleid niet effectief. Hoe komt dat? Wordt er niet genoeg gedaan of is natuur niet belangrijk genoeg vergeleken met andere maatschappelijke vraagstukken? Een veelgehoord argument is dat er te weinig maatschappelijk draagvlak is voor natuurbescherming.

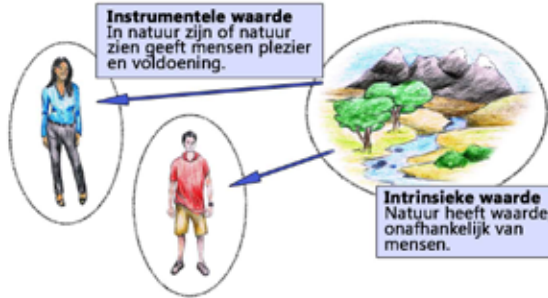
De vraag is of de manier waarop burgers nu betrokken en benaderd worden wel de juiste is? Worden zij wel aangesproken op een manier die aansluit bij hun beelden en waarden van natuur? In een Europees onderzoeksproject Biomot (www.biomot.eu), dat we uitvoerden in zeven Europese landen (Finland, Engeland, Duitsland, België, Italië, Slovenië en Nederland), werd onderzocht welke waarden mensen inspireren om in actie te komen voor natuur.

Op de vraag waarom we natuur zouden moeten beschermen, worden vaak twee soorten antwoorden gegeven. In het eerste antwoord gaat het over morele waarden, gebaseerd op het idee dat natuur waarde heeft van zichzelf: de intrinsieke waarde van de natuur. Dat natuur intrinsieke waarde heeft, wordt breed erkend in de samenleving (Buijs, 2009; Butler & Acott, 2007; Grendstad & Wollebaek, 1998; van den Born, 2008; van den Born et al., 2001; Widegren, 1998). Veel vaker wordt de vraag waarom natuur beschermd zou moeten worden, beantwoord door te wijzen op alle functies die natuur heeft voor de mens en de bijbehorende financiële voordelen. Denk bijvoorbeeld aan gezondheid en recreatie, waarbij natuur goed is voor het welzijn van mensen. Deze functionele benadering van de natuur is geworteld in wat we hedonistische of instrumentele waarden noemen. Functionele en economische argumenten gebruiken om het belang van natuur te onderbouwen is niet nieuw, maar is recent wel heel dominant geworden in ons natuurbeleid. Denk aan alle aandacht en verwachtingen rondom 'ecosysteemdiensten' en concepten als 'natuurlijk kapitaal'. Het idee is dat als je mensen kunt laten zien dat natuur geld oplevert, er meer draagvlak ontstaat voor natuurbescherming en mensen eerder bereid zullen zijn in actie te komen voor natuur. In het Europese natuurbeleid zie je dat het belang van natuur en natuurbeleid vanuit twee basiswaarden wordt onderbouwd. Op de achtergrond worden de morele waarden van natuur genoemd, maar dominant in het publieke discours zijn de hedonistische, instrumentele waarden.

Gezien het beperkte succes van de huidige benadering stelden wij in ons Europese onderzoek de vraag of de morele en instrumentele benadering wel genoeg betrokkenheid en actie weet te bewerkstelligen bij individuen en overheden. Of in andere woorden: wat motiveert mensen om in actie te komen voor natuur?

Instrumentele en intrinsieke waarden vs. relationele waarden

A

B

Figuur gebaseerd op: Kai M.A. Chan et al. PNAS 2016; 113:1462-1465

Instrumentele en intrinsieke waarden versus relationele waarden, naar Chan.

De levensverhalen van 105 natuurhelden

In de genoemde landen zochten we mensen die zich bovenmatig inzetten voor natuur en biodiversiteit. Mensen die niet alleen voor hun baan of inkomen heel veel tijd, energie en doorzettingsvermogen investeren in wat wij 'betrokken actie voor natuur' noemen. We zochten mensen in drie sectoren: overheid (bijvoorbeeld lokale overheden of Natura2000-projecten), bedrijfsleven (bijvoorbeeld visserij of voedselproductie) en maatschappelijke organisaties (zoals scholen, natuurorganisaties, media en individuele 'natuurhelden'). In elke sector interviewden we acht tot twaalf 'natuurhelden' per land, in totaal 105 mensen. We kozen voor de *life-history*-benadering: we verkenden het levensverhaal van de geïnterviewde en zochten naar de oorsprong en ontwikkeling van hun actie voor natuur in hun jeugd en de omgeving waarin men opgroeide. We verdeelden een leven in drie fases: jeugd (0-15 jaar), adolescentie (15-25 jaar) en het leven daarna (vanaf 25 jaar tot heden). Deze honderdvijf levensverhalen leverden veel rijke data op waarvan ik hier de belangrijkste resultaten zal beschrijven. Meer over dit onderzoek is te lezen in Admiraal et al. (2017) en van den Born et al. (2017). Omwille van de beloofde anonimiteit, worden geïnterviewden niet met hun naam aangeduid en is overal "hij" gebruikt.

De rol van natuur in de jeugd

De mensen die zijn geïnterviewd hebben allemaal verschillende beelden van wat natuur voor hen betekent; natuur als ruimte en vrijheid, natuur als verhalen over landschappen, natuur als bron van voedsel of natuur als de plaats voor bepaalde soorten, zoals de wolf of de vogels. Maar wat vooral opvalt is dat bij bijna alle betrokkenen natuur heel erg aanwezig was in hun jeugd: *"Ik groeide op in het bos"* of *"Ik was altijd buiten"* of *"Ik wilde gewoon altijd buiten zijn"*. En velen zeggen dat die aanwezigheid van natuur en de tijd die ze doorbrachten in de natuur van grote invloed is op de motivatie in hun latere leven om in actie te komen voor natuur. Een geïnterviewde uit Duitsland, die actief is voor de bescherming van oude gewassoorten, struinde toen hij veertien was zelfstandig door het gebied waar hij opgroeide. Toen hem gevraagd werd naar zijn motivaties voor zijn werk voor natuur zei hij: *"Voor mij was dat absoluut de wens om dicht bij de natuur te staan en actief te zijn in natuur, weet je..., dat is altijd mijn passie geweest. Toen ik opgroeide was ik heel veel buiten, ik rende veel, liep grote afstanden, begon kruiden te verzamelen en wilde zien, wat is dit, wat groeit hier"*.

Veel geïnterviewden hadden als kind een sterke en autonome drang naar verbondenheid met natuur, veel meer dan bijvoorbeeld hun broers en zussen. Voor velen voelt deze drang als aangeboren en verbonden met hun eerste herinneringen; ze zeggen dat zij zich als kind niet altijd bewust waren van deze verbondenheid omdat het als vanzelfsprekend voelde dat natuur er was. Vaak werd deze verbondenheid alleen maar sterker gedurende hun leven, wat samen lijkt te hangen met de wens om over die natuur te leren.

3-jarig kind met wijngaardslak.

De rol van leren

De fascinatie van de geïnterviewden voor de natuur kon van alles betreffen: insecten, vogels, bossen, planten, maar ook de werking van ecosystemen. De betrokkenen benoemden een relatie tussen leren en verbondenheid met de natuur; de wens om de natuur te leren kennen, lijkt samen te gaan met de wens om zich verbonden te voelen met natuur. Of zoals uitgedrukt door een van de geïnterviewden: *"Als je iets leert over de natuur, kun je dingen zien die je eerder niet zag (...) en kun je de natuur veel intenser beleven"*. Een ander zegt: *"Alle soorten hebben een relatie met ons en hoe meer je daarover leert hoe rijker jouw wereld wordt"*.

Volwassene en kind in de natuur.

De rol van mentoren

In de tweede levensfase, vanaf het 15^e jaar, kunnen 'mentoren' ook een belangrijke rol spelen, personen, die je op een bepaald moment een beslissend zetje in de goede richting en daarmee zelfvertrouwen geven. Bijvoorbeeld een boswachter die jongeren hele dagen meeneemt, inspirerende middelbare-schooldocenten of professoren op de universiteit die interesse in natuur bij jonge mensen herkenden en voedden en hen de vrijheid gaven om hun fascinaties te volgen en te ontdekken.

Een geïnterviewde uit Engeland beschrijft een leraar die voor hem als een mentor fungeerde: *"Hij was een waanzinnig enthousiaste vogelgek, die op school een ornithologische club oprichtte en kinderen meenam op veldwerk, de stad uit. Dat was een fantastische kans om de natuur in te gaan, en het over vogels te hebben; die leraar heeft me ook voorgesteld aan een Schotse ornithologenclub en toen ging ik ging mee met hun uitjes, ik denk dat dat mij verder heeft geënthousiasmeerd en die wereld voor me heeft geopend."* Maar ook familieleden worden vaak genoemd, vaders, moeders, grootouders, ooms. Iemand herinnert zich zijn grootmoeder die een *"... vrijdenker was, ze begreep mijn interesses, al vonden alle andere familieleden dat ik raar was, altijd gefascineerd door wat ik onder een steen zou kunnen vinden"*.

Een opa, die een Lutherse pastor was en ook een *"soort renaissance-persoon die echt overal in was geïnteresseerd, gaf mij een microscoop toen ik tien of elf jaar was"*. Hij herinnert zich dat zijn opa een kweek maakte van hooi en stro en gras, en dat ze daar samen naar keken door de microscoop. En hoewel ze dat maar één keer samen hebben gedaan, *"is dat me echt bijgebleven"*.

Betekenisvol leven

Een erg belangrijke drijfveer om in actie te komen voor natuur is het verlangen een betekenisvol leven te leiden. Natuur is belangrijk voor de betrokkenen en iets doen voor natuur geeft hun leven betekenis. Dat dit zo belangrijk is, blijkt ook uit het feit dat sommigen goedverdienende banen en zekerheden hebben opgegeven om te kiezen voor een baan en een leven dat voor hen meer betekenisvol is. En dat is: in actie komen voor natuur, bijdragen aan natuurbescherming of mens en natuur weer dichter bij elkaar brengen.

Sommige geïnterviewden weten dat bijzonder goed te verwoorden. Ze koppelen dit vaak aan het idee dat ze *"een verschil willen maken in de wereld"*, of de wereld beter achter willen laten dan hoe ze die hebben aangetroffen.

Iemand zegt: *"Een betekenisvol leven leiden ...door... een verschil te maken, ik had het er al over, iets willen doen.. ik ervaar dat de dingen die ik kan doen mijn leven zinvol maken...ik wil de wereld beter achterlaten door wat ik doe dan hoe ik haar heb aangetroffen"*.

Een ander formuleert het zo: *"Natuurbehoud en milieu zijn zo belangrijk voor me, het is een soort verantwoording van mijn leven, dan voel ik dat ik iets met mijn leven doe, dat mijn aanwezigheid rechtvaardigt."*

Een geïnterviewde uit Finland zegt: *“Ik wil graag iets doen dat betekenisvol is en ik ben blij dat mijn werk zinvol is en aansluit bij mijn waarden; ik ben blij dat ik werk heb waarin ik mijn eigen waarden kan waarmaken.”*

Conclusie

Een voorwaarde voor aandacht, draagvlak en actie voor natuur en natuurbescherming in de maatschappij is *verbondenheid* met natuur. En uit dit en veel ander onderzoek blijkt dat het hebben van intense en autonome ervaringen in de natuur in de jeugd een cruciale factor is voor verbondenheid met natuur. Een grote zorg hierbij is echter dat in Europa steeds meer kinderen opgroeien in geurbaniseerde gebieden en toegang tot natuur niet meer vanzelfsprekend is. Hier spelen veel verschillende factoren een rol: bezorgde ouders, waardoor kinderen vaak alleen nog onder begeleiding in de natuur komen; toename van verkeer en een grote fysieke afstand tot natuur, waardoor kinderen niet meer zelfstandig in de natuur kunnen komen; en het feit dat kinderen meer tijd binnen spenderen, met televisie kijken en computerspelletjes, in plaats van buiten. Ook op scholen is door de druk op het curriculum nog maar weinig tijd voor natuureducatie; laat staan natuureducatie die buiten plaatsvindt. En als het in het onderwijs over natuur gaat, gaat het vaak alléén over de natuur of over de mens (het menselijk lichaam, terwijl er juist meer aandacht zou moeten zijn voor de *relatie tussen mens en natuur*). Wat betekent natuur in jouw leven en wat betekenen jij voor de natuur? Welke topervaringen heb je in de natuur beleefd? Voel je je verbonden met natuur en hoe dan en met welke natuur? Of in een groter verband: hoe verhouden mens en natuur zich tot elkaar? Staat de mens boven de natuur of is de mens juist onderdeel van de natuur? Is de mens verantwoordelijk voor het behoud van de natuur? Dit soort discussies kunnen wellicht bijdragen aan een grotere bewustwording van het belang van natuur, niet alleen in instrumentele zin, maar vooral omdat onze identiteit mede bepaald wordt door onze relatie met natuur.

We nemen echter, wellicht onbewust, de instrumentele taal van beleidsmakers en wetenschappers over, en praten voornamelijk over nut, effecten, baten en opbrengsten van natuur; ook de natuurorganisaties doen dat. Hierdoor wordt het steeds moeilijker om te praten over de zachtere waarden van natuur. *“Wordt nou eens concreet”* zei een journalist tegen me toen ik sprak over betekenisvol leven. In interviews zeiden Nederlandse beleidsmakers zich ongemakkelijk en kwetsbaar te voelen om te praten over hoe belangrijk natuur voor hen is. Maar de meerderheid gaf aan zich helemaal te herkennen in de resultaten van ons onderzoek. Ook voor hen waren intense en autonome jeugdervaringen met natuur zó belangrijk; en ze erkenden dat het goed zou zijn als we dat meer zouden benadrukken. In hun beroep of functie waren ze echter gewend te praten over geld en belangen. Hoe kunnen we dat doorbreken?

Misschien kan het onderwijs hier een grotere rol in spelen. De uitkomsten van dit onderzoek laten zien dat het er werkelijk toe doet als leraren een mentor zijn voor kinderen en jongeren, hen een duwtje geven om hun passie voor natuur om te zetten in actie. Het helpt als leraren inspirerende verhalen vertellen over de natuur, aandacht besteden aan jeugdervaringen in de natuur en aan de relatie tussen mens en natuur. Het is nodig dat leraren praten in de taal van verbondenheid en betrokkenheid met natuur.